

til i Danmark, var af borgerlig oprindelse! Olaus Petri var saaledes søn af en smed i Örebro.

Et særligt afsnit er viet en dybtgaaende og udmærket undersøgelse af Svante Nilssons brevbog. Dog burde den palæografiske undersøgelse være fort mere til bunds. *Johan Hvidtfeldt.*

Svensk byhistorisk forskning har i den sidste halve menneskealder været i stærk grøde og stadig haft sit midtpunkt i »Stads-historiska institutet«. Dets hidtil største indsats er en mægtig, i Riksarkivet opstillet registrant over alle middelalderbreve, ind-delt dels efter byer og dels systematisk. Dets vigtigste publikation er kildesamlingen *Privilegier, resolutioner og förordningar för Sveriges städer*, hvis middelalderlige del, udgivet af instituttets sekretær, prof. N. Herlitz (1927), i 1932 er blevet fulgt af brevene fra den ældre Vasatid (1523—1560), ved arkivar E. Nygren. Som det første bind bringer dette bind kun lidt nyt materiale, men det samler et stort, sagligt samhörigt stof, der forelaa spredt et halvt hundrede forskellige steder, og gør det let tilgængeligt ved udmærkede og udførlige registre. Fra det egentlige Sverige er der aftrykt henved 300 breve, af hvilke der kun er en snes stykker (især vedk. Viborg og Arboga), som hidtil har været utrykte, og af dem endda kun ganske faa af vigtighed. Forbavsende er det, at de skaanske provinser, der ganske naturligt danner en særlig afdeling, naar op paa 214 breve; det viser, at de danske reformationskongers bypolitik ikke har været mindre aktiv end Gustaf Vasas. De fleste danske breve har længe været kendt, mange dog kun igennem kancelliregistranterne. Specielt skal nævnes et par forordninger om bondehandel: 1523 ¹⁰/₈ til alle danske byer og 1538 ¹¹/₁₁ til alle skaanske byer, samt en række nye breve til Halmstad. Udgaven er grundig og paalidelig, de diplomatiske oplysninger knappe og klare, men undertiden ikke saa udførlige, som man kunde ønske.

Mens en lang række svenske provinsbyer har faaet moderne monografier, maa Stockholm stadig nøjes med Elers's for sin tid udmærkede topografi (i 4 bd. 1800—01), der kun delvis er erstattet af de ved udstillingen i Stockholm 1897 foranledigede skrifter. Den svenske hovedstad er dog nu meget interesseret i at faa sin historiske udvikling udredet. Ved Högskolan har den oprettet et særligt professorat i byens historie, beklædt af N. Ahnlund, og desuden anvendes der store pengesummer til de mest forskelligartede foretagender. Efterhaanden er der da ogsaa fremkommet en lang række detailundersøgelser af geografisk (E. Granlund) og arkæo-

logisk art (Ambrosiani og M. Olsson) foruden talrige topografiske og rent historiske specialundersøgelser. Store dele af det mægtige kildemateriale er desuden draget frem og publiceret.

Et af de spørgsmaal, der har optaget de senere aars forskning mest, *Stockholms oppkomst*, er nu bragt til foreløbig afslutning ved en disputats af Gunnar Bolin. Denne forsker, der har arbejdet med sit emne i en meget lang aarrække og siden 1921 publiceret mange afhandlinger derom, samler nu disse og andres studier i en bred og alsidig fremstilling, som ikke alene behandler Stockholms tilblivelse og ældste historie, men i virkeligheden skildrer det rige Mälaronraades hele økonomiske, religiøse og politiske udvikling frem til o. 1300 og ser den i sammenhæng med de europæiske forhold: Birka og friserne, Sigtuna og de østlige forbindelser til Novgorod og Byzans, Gotland og det danske og det tyske Østersøvælde. Hele denne baggrund, hævder Bolin, i forbindelse med navnet — der udledes af en stokkespærring af de snævre sunde — og de geografiske forhold gør det sandsynligt, at der er anlagt befæstningsværker paa Stockholms nuværende plads i slutn. af 12. aarh., rettet imod danskernes angreb (Sml. M. Olsson i »Fornvännen« 1932), og ikke mod kareler og ester, hvilken sidste opfattelse er interpoleret i den senere middelalder, da disse var Sveriges hovedfjender. Stockholm som by er derimod først anlagt c. 1250 af Birger Jarl som et centrum for det uimodstaaelige fremstød af tysk foretagsomhed og netop paa det sted, der naturligt maatte blive transitpladsen for Mälardalens eksport, navnlig Bergslagens jern (osmund), der allerede o. 1200 begyndte at spille en vigtig rolle. Det eftervises, at denne opfattelse passer godt ind i de retslige, administrative og topografiske forhold. Særlig vigtig er skildringen af »Überfallet på Sigtuna 1187«, der afgørende kuldkaster den gamle hypotese om en direkte forbindelse mellem denne begivenhed og Stockholms grundlæggelse. Fremstillingen er bred og bygget paa en meget indgaaende behandling af den tidligere litteratur. Forfatterens kildekritik af det spinkle materiale er derimod ikke altid lige strengt gennemført og formelt ofte lidet overbevisende, men da hans resultater præges mindre heraf end af hans sunde afvejen af de reale forhold, spiller denne mangel kun en underordnet rolle for helheden.

Et vigtigt spørgsmaal, der kun i ringe grad behandles af G. Bolin, er det tyske indslag i Stockholms borgerskab. Dette gamle problem tog N. Ahnlund paany op i sin tiltrædelsesforelæsning ved Stockholms Högskola 1929¹. Men navnlig ved den

¹ Trykt i Svensk Hist. Tidskr. 1929, genoptrykt i forf.s interessante kritiske studier over »historia och kulturhistoria«, der udkom 1933 under titelen *Från medeltid och vasatid* og ogsaa bragte et foredrag om »Gustav Adolf och Stockholm«.

unge tyske historiker, dr. Wilh. Koppes værk: *Lübeck-Stockholmer Handelsgeschichte im 14. Jahrh.* (Abhandlungen zur Handels- und Seegeschichte, hrsg. v. Fr. Rösig und W. Vogel), har spørgsmaalet faaet ny interesse. 1. del, som skildrer selve handelen, bringer en omhyggelig analyse af de lybske og hamburgske »Pfundzollbücher«, der er bevaret for enkelte aar i perioden 1368—1400 (de lybske under udgivelse ved dr. Lechner, de hamburgske udgivet af H. Nirrnhelm 1910 og 1930). Handelen, paaviser forfatteren, var en organiseret leveringshandel paa den direkte linie Stockholm-Lübeck-Hamburg-Flandern. Selv om Lübeck var det formidlende centrum, var byen dog hverken omsætningsmarked eller stabelplads, snarere en slags frihavn, idet varerne passerede toldfrit paa vejen til og fra Flandern. Eksportvarerne var foruden jern og kobber især landbrugsprodukter og stammede fra Mälardalen og Uppland, medens importen mest bestod af salt og klæde m. m. fra Flandern. De merkantile former er en højtudviklet kommissionshandel med faste forbindelser og stabile priser.

Mere nyskabende er bogens anden del, der behandler »die Lübeck-Stockholmer Kauffmannschaft«. Ved hjælp af den uvurderlige kilde, Lübeck Ober- und Niederstadtbuch, og et mægtigt dokumentmateriale, navnlig testamenter, lykkes det Koppe at kaste et skarpt lys over de interesserede købmænd, over deres økonomiske stilling saavelsom over slægts- og forretningsforbindelserne mellem de to byer. Klarere end nogensinde før belyses den tyske handelsekspansion i 13. og 14. aarh., fra de westfalske byer frem til den tyske østersøkyst og videre til de ny muligheds egne i de fjernere dele af Østersøen. Næsten alle købmænd i Stockholm stammer i første række fra Lübeck, i anden fra Westfalen. De fleste slægter spalter sig i en lybsk og en svensk gren, der arbejder nøje sammen. Ikke sjældent begynder en købmand sin virksomhed i Lübeck, tager derefter borgerskab i Stockholm, men vender senere tilbage til Lübeck for der at tilbringe sin alderdom som rentier, som passiv købmand eller som grundbesidder. Et stort materiale er lagt frem i sin sammenhæng, men er ofte kun sparsomt udnyttet, og en mere udførlig redegørelse for materialet og en dybere vurdering havde øget bogens værdi. En tilsvarende undersøgelse for den svenske Kattegatskyst har dr. Koppe foretaget i det mindre skrift *Lübeck und Lödöse im 14. Jahrhundert* (Göteborg 1934).

Fra senmiddelalderen er der bevaret en i Norden enestaaende kildesamling i Stockholms magistratsprotokoller, der først er blevet opdaget i slutningen af 19. aarh.¹ Mens et tilsvarende

¹ S. Clason i Svensk Hist. Tidskr. 1903.

dansk materiale først findes efter reformationen, gaar dette helt tilbage til beg. af 15. aarh., men belyser dog især de sidste halvhundrede aar før reformationen. Materialet er udgivet (af Samfundet för utg. af källor) i den store publikationsserie *Stockholms stadsböcker från äldre tid*, der bestaar af de fire afdelinger: Jordebøger, »Tänkeböcker» (d. v. s. bysbøger), »Skotteböcker» indeholdende skatte- og regnskabssager, samt Ämbetsboken. Navnlig J. A. Almquist har siden 1926 udført et stort udgiverarbejde hermed, ialt 5 bind; der staar nu kun enkelte regnskaber og registre tilbage¹. Samtidig har L. Larsson givet en ny og filologisk korrekt udgave af *M:r Olauus Petri Phases »Tänkebok» for aarene 1524—29* (1929), og Fr. de Brun en *tänkebok for aarene 1533—38* (1928). Paa linie hermed staar J. Collijns interessante udgave af *Handlingar rörande Helga Lekamens gille i Stockholm 1515—1528* (1930).

For de følgende 100 aar flyder kilderne ret rigeligt, navnlig i form af regeringsakter. Desuden ligger der i Kammerarkivet og Stadsarkivet i Stockholm en serie ubenyttede arkivalier af den største betydning, nemlig samtlige toldregnskaber for byen, saavel »Stora sjötullen«, for handelen paa udlandet, som »Småtullen«, der er ensbetydende med accisen. Af dem er man saa at sige i stand til at aflæse byens hele økonomiske virksomhed.

Rækken af gode og værdifulde svenske bymonografier er blevet anseligt forøget i de sidste aar. Mange fortjente en nøjere omtale, men skal blot lige nævnes. I anledning af Göteborgs 300-aars jubilæum blev der planlagt en lang række skrifter til byens beskrivelse og historie; denne plan er nu snart fuldført. Af størst historisk vigtighed er den svenske rigsarkivar Helge Almquists udførlige fremstilling af det nuværende Göteborgs opstaaen og udvikling: *Göteborgs historia I—II*. (1929—1934). Fremstillingen er udførlig og ædruelig, bygger fortrinsvis paa arkivalsk stof og lægger hovedvægten paa den politiske og økonomiske udvikling. De tidligere bydannelser ved Götaelven er udmærket skildret af arkæologen C. R. af Ugglas i bogen *Gamla Lödöse, Göteborgs moderstad* (se s. 319), mens Alb. Lilienberg har givet den byplanmæssige udvikling i *Stadsbildningar och stadsplaner i Götaälv mynningsområde*. En anden sen by Karlskrona behandles ind-

¹ Udkommet er:

- I. Jordebok. 1. 1420—74 (1876), 2. 1474—98 (1914) ved H. Hildebrand.
- II. Tänkeböcker. 1. 1474—83 (1917) ved E. Hildebrand. — 2. 1483—92 (1921—33) ved G. Carlsson. — 3. 1492—1500 (1930). — 4. 1504—14 (1931). — 1514—20 (1931) ved J. A. Almquist.
- III. Skottebok. 1. 1460—68 m. m. (1926) ved J. A. Almquist. — 2. 1501—10 (1889—1915) ved H. Hildebrand og L. M. Baath.
- IV. Ämbetsbok. 1419—1544 (1927) ved J. A. Almquist.

gaaende, men videnskabelig ufyldstgørende af Janrik Bromé (*Karlskrona stads historia*) (sml. *Skandia*, IV (1931) s. 295 ff.). L. M. Bååth har nu udsendt 2. del af sin *Helsingborgs historia* (se s. 320), mens *Skänninge* i 1929 har udsendt en statelig fremstilling af sin historie, hvis vigtigste afsnit er docent Ad. Schücks behandling af middelalderen. Endelig skal nævnes den sidste jubilæumsmonografi, nemlig *Västerviks historia* I—II, udgivet i 1933 i anledning af 500-aars dagen for Erik af Pommerns flytning af byen til dens nuværende plads. Af størst historisk værdi er Folke Lindbergs fremstilling af tiden 1275—1718, (der som disputats ogsaa er fremkommet særskilt).

Aksel E. Christensen.

Som Led i den statelige Række af Publikationer, hvormed Göteborg fejrede sit 300 Aars Jubilæum, udkom i 1931: *Lödöse (Gamla Lödöse), Historia och Arkeologi*. I det rigt illustrerede, meget anselige Værk fremlægger Carl R. af Ugglas Resultaterne af de Gravninger, han i adskillige Aar ledede, og hvis Formaal det var at komme til Klarhed over Göteborgs middelalderlige Forgænger. Et Stykke opad Götaelven, omtrent 40 km fra dens Munding, laa fra Tiden ved Aar 1135 Sveriges eneste Købstad mod Vest. Ved Vejpasset fra Skara, dækket af to smaa Vandløb, som gav Byen dens Navn, og tilstrækkelig langt fra Kattegattets Kyst til at ligge i Sikkerhed, havde Lödöse ved sin Anlæggelse en ideel Plads. Byens senere Udvikling viste dog, at netop dens Beliggenhed indeholdt Mulighederne for dens Ødelæggelse. Fra norsk Side blev først Båhus bygget nærmere Havet, fra svensk Side senere Nya Lödöse og sidst Göteborg ved selve Elvens Udløb, og dermed var Livsnerven for Gamla Lödöse overskaaret. 1646 blev den nedlagt som Købstad, efter at den længe havde ført en hensygnende Tilværelse, og siden da har der paa dens Sted kun ligget en spredt Bebyggelse. Dette har været et Held for de arkæologiske Udgravninger, idet der baade var let Adgang til at foretage Undersøgelserne og ikke fandtes senere Kulturlag. Selvom kun en Del af det gamle Stadsomraade blev udforsket, bragte Arbejdet mange og vigtige Resultater. Til den grundige Redegørelse for Byens Historie, saaledes som den fremtræder i den skriftlige Overlevering, har Gravningerne føjet en Række nye Oplysninger, og kastet Lys over Lödösehus med dens store Forsvarsværk, over Dominikanerklostret og Kirken, over Hospitalet, Privathuse og Havneanlægget; Fund af mangehaande Genstande fra Dagliglivet har ogsaa været af betydelig kulturhistorisk Værdi. Med omfat-